

A *Pomatias rivularis* (Eichwald, 1829) (keleti ajtóscsiga) új előfordulása Magyarországon a Geresdi-dombságban

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

7150 Bonyhád Kossuth L. u. 23

email: tothistvanzsolt@gmail.com

Kivonat

Jelen munkámban, egy hazánkban ritka csigafaj új előfordulásáról számolok be. Nem védett, és nem Natura 2000 területen élő populációjának jelenlegi helyzetéről, és ennek várható következményeiről. Arra is kitérek, hogy a faj hazai őshonos vagy nem őshonos előfordulását egy részletes genetikai vizsgálattal tisztázni kellene.

Kulcsszavak: nem védett terület, ritka csigafaj, erdőgazdálkodás, veszélyeztető tényezők, genetikai vizsgálat

Abstract

***Pomatias rivularis* (Eichwald, 1829) was found in a new region in Hungary that is not protected, but operated by the Danube-Drava National Park Directorate. The part of the forest inhabited by this snail species is privately owned and will be harvested by clearcutting within a few years, threatening the population of this protected species.**

Bevezetés

Hazánkban a *Pomatias rivularis* (Eichwald, 1829) (keleti ajtóscsiga) fajnak három tájegységben ismeretes a recens előfordulása, s ebből két hely már régebb óta ismert volt. Az egyik a Nyírségben, Bátorligeten, a másik a Szekszárdi-dombságban, Szekszárd határában, a Sötét-völgyben, (Majoros 1987). 1998-ban a Keleti-Mecsekben, Máza határában a Kandina nevű dűlőben egy szurdokvölgyben találtam élő példányt, s ezt

a felfedezést további kutatások követték a Keleti-Mecsek Északi peremén. Ennek során Váralja, Szászvár és Nagymányok határában is előkerült ez a szárazföldi kopoltyús csiga. Ennek az utóbbi helynek az a különlegessége, hogy a világon a második hely, ahol közeli rokonával, a *Pomatias elegans* fajjal együtt található, (Uherkovich, 2009), mert e helyen kívül csak Horvátországban ismert, ilyen élőhely (Uherkovich et. al., 2008).

A faj újonnan felismert előfordulása a Geresdi-dombságban

A Geresdi-dombság területén lévő Ófalu település határában, 2020. június 14-én, a Rák-patak mellett, a Zsibrik felé eső part felett egy cseres-tölgyesben, *Pomatias rivularis* csigaházakat pillantottam meg az avarmentes talajon. Az egyedsűrűség körülbelül

5–6 példány volt négyzetméterenként. Az üres héjak alapján először nem is véltem recens előfordulásnak a faj jelenlétét, de egy rövid kutatás után azonban, nagy örömmel, élő példányokat is találtam az avar alatt, amely főleg az ezüsthárs leveleiből állt.

Az erdőrészt jobban átkutatva, mintegy 4 hektárnyi területen, a sziklakibúvásos szurdokvölgy két oldalán több ponton is, élő példányokat találtam az avar alatt. Érdekes módon a szurdok mélyebb és nyirkosabb részén, nem találtam élő példányokat, hanem csak csigaházakat, amiket a feltételezésem szerint a meredek völgyoldalon lefutó csapadékvíz évek alatt sodorhatott oda le. A meglátásom szerint az élőhely különlegessége az, hogy amíg a Szekszárdi-dombságban előfordulása, bükkal elegyes gyertyános-tölgyesben, a völgyaljon, nedves élőhelyen van, sőt az általam 1998-ban talált Kelet-Mecseki élőhelyén, Máza határában is szurdokban és nedves élőhelyen él, a most felfedezett előfordulása kimondottan száraz környezetben van az előbb említettekhez képest. Megállapítottam, hogy a faj

a cseres-tölgyes erdőben lévő idősebb ezüsthársak és azokat körülvevő sarjak körül mozaikosan található, a vastagabb avarréteg alatt. Más fafajok törzse körül, illetve azok avar-rétege alatt, élő példányokat nem találtam.

A *Pomatias* csiga élőhelyeül szolgáló szurdokvölgy DK-ÉNy irányú. Aljában jurakori sziklakibúvason, jelentős tőszámú gímpáfrány állomány él és egy kis ér is folyik ebben a szurdokban. A völgy ÉNy-i irányban nyitott, és a Rák-patak menti mocsárrétegre táruul ki, és ez a helyzet állandó, párás mikroklímát biztosíthat a *Pomatias rivularis* fajnak. Az élőhelyen, vele együtt a következő Mollusca fajokat találtam: *Helix pomatia*, *Helicodonta obvoluta*, *Zonitoides nitidus*, *Pupilla muscorum*, *Zebrina detrita*.

Az erdőrészt növénytan jellemzése

A *Pomatias* csigák élőhelyén lévő erdőrészt 80 éves, akác elegyes cseres-tölgyesként szerepel az erdészeti üzemtervi adatában, valójában viszont egy nagyon változatos, fafajokban gazdag, és erdőtársulási szempontból is változatos részlet. A facsoportok a cseres-tölgyestől a gyertyános-tölgyesen keresztül a szurdokerdőig követhetők végig, de az kétségtelen, hogy a *Pomatias rivularis* a *Tilia tomentosa* uralta, *Quercus cerris*, *Fraxinus ornus*, *Acer campestre*, *Robinia pseudoacacia* elegyes részében fordul elő a legnagyobb példányszámban, a 190–210 m tengerszint feletti magasságban. Akác-elegyessége abból áll, hogy, a tölgyektől már kiritkult, felnyílt részein az akác foltokban beletelepedett, vagy az erdőrészt szélein található. Az üzemtervi adatok szerint ezek az akácok 21%-ban vannak jelen, és 30 évesek, de én ekkora százalékot nem tapasztaltam a megvizsgált erdőrésztben. Az erdő magántulajdonban van, és talajvédelmi rendeltetéssel szerepel a nyilvántartásokban. Sajnos ez a rendeltetés, gyakorlati szempontból, nem jelent semmit, mert ettől még az erdő tarvágásra kerül. Nem védett és nem Natura 2000 területen van, ezért egészen biztos, hogy pár éven belül tarra fogják vágni. Az erdőben itt található, védett

növényfajok: *Ruscus aculeatus*, *Helleborus odoratus*, és jelentős számban él benne *Hepatica nobilis*, *Limodorum abortivum*, *Cephalanthera damasonium* és a *Lilium martagon*. Az erdőrészt közepén lévő, szűk és sziklás oldalú szurdok védett növényei: *Asplenium scolopendrium* (kb. 250 tő) és a *Polystichum setiferum* (5 tő). Az északnyugati vége felé szétnyíló völgy sík és kissé emelkedő oldalain 350 tő *Aconitum vulparia* van. Az erdő további észlelt, jellegzetes, de nem védett növényfajai: *Quercus cerris*, *Quercus petraea*, *Ulmus scabra*, *Fagus sylvatica*, *Tilia tomentosa*, *Acer campestre*, *Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*, *Cerasus avium*, *Fraxinus ornus*, *Carpinus betulus*, *Robinia pseudoacacia*, *Sambucus nigra*, *Ligustrum vulgare*, *Cornus mas*, *Crataegus monogyna*, *Staphylea pinnata*, *Euonymus verrucosus*, *Viburnum lantana*, *Hedera helix*, *Viola hirta*, *Viola cyanea*, *Carex pilosa*, *Melica uniflora*, *Asarum europaeum*, *Alliaria petiolata*, *Galeobdolon montanum*, *Glechoma hirsuta*, *Melittis melissophyllum*, *Ajuga reptans*, *Polygonatum multiflorum*, *Galium odoratum*, *Geum urbanum*, *Campanula trachelium*, *Hypericum hirsutum*, *Rumex sanguineus*, *Salvia glutinosa*, *Mycelis muralis*, *Lapsana communis*, *Parietaria officinalis* és *Chelidonium majus*.

Az élőhely várható jövője

Az erdészeti üzemtervi besorolása szerint, ezt az erdőrészletet, pár éven, akár 1–2 éven belül, teljesen tarra fogják vágni. Emiatt ezt az elszigetelt, de most még erős *Pomatias rivularis* populáció feltehetően ki fog pusztulni, vagy erősen megsínyli. Olyan álláspontok is vannak, hogy megfontolandó lenne a csigák áttelepítése a Geresdi-dombság valamelyik erdejébe, amennyiben hasonló élőhelyet lehetne találni a jelenlegihez közel. Ezzel a lehetőséggel, messzemenőig nem értek egyet, mert az nagyon rossz példát mutatna és precedenst teremthetne, mert a természettel, és hosszú évek alatt kialakult közösségeivel, tisztelettel és alázattal kell bánni. A védett értékeinket és a sokat hangoztatott, biodiverzitást is csak ezzel a szemlélettel lehet megőrizni. További érveim még, ha áttelepítjük, akkor az új helyén, mi a biztosíték, hogy ott nem kerül hasonló sorsra, aztán egy másik helyre tesszük? Arra is gondolni kell, hogy egy védett faj áttelepítését meg kell szervezni és azt megfelelő hatóságokkal, engedélyeztetni. A faj egyedszámát csak megbecsülni tudjuk, és ez is egy csapda, mert úgy gondoljuk, hogy amit nem látunk az nincs, azt tehát nem telepítjük át és elhittjük magunkkal és másokkal, hogy tökéletesen és jól cselekedtük, de a valóságban ez, csak egy látszat. Pontosán felmérni, minden védett fajának egyedét a tarvágással érintett területnek a gyakorlatban nem lehet megtenni és ezért azt se tudjuk, hogy valójában mekkora a természetbeni érték, ami itt a tarvágás során megsemmisül. Megbecsülhetjük a tervezett tarvágásból adódó eredményt, ami a számításaim szerint másfél - két millió Ft körül várható, tehát ez a tiszta nyeresége lenne a gazdálkodónak, hektáronként. A területen előforduló védett fajok közül csak a *Pomatias rivularis* egyetlen példányának 50 000 Ft-os természetvédelmi értékével számolok (13/2001. (V. 9.) KöM rendelet), akkor 40 élő példány, hektáronként 2.000.000 Ft-

ot jelent, és ennél becslésem szerint, biztos több él a fajból a területen és ekkor még a többi védett fajával a területnek, nem is számoltam.

„A behurcolás tényére nincs bizonyíték, de az biztos, hogy Szlavóniából sok kocsányos tölgyet telepítettek a Mecsek körüli, alacsonyabban fekvő területekre, így Szekszárd környékére is. A csigát a szlavón tölgyekkel telepítették be az egész Szekszárdi-dombságba, amikor Szlavóniából a földbirtokosok facsémétéket telepítettek. Ebben lehet valami, mert a *P. rivulare* a Balkánon nem az erdőkben él elsősorban, hanem a bokros sziklagyepben. Tuti, hogy a csiga a löszdombokon nem őshonos, mert a pleisztocén és holocén löszben nyoma sincs. Az egyes magyarországi populációk határai nagyon élesen körülhatárolhatók, azaz szinte méter pontossággal meg lehet mondani, hogy hol végződnek. E határokon kívül egyetlen héj sincs. Ez a *P. elegans* esetében nem így van, mert a szubfosszilis héjak sokfelé előfordulnak.” (Majoros Gábor, pers. comm: 2021.02.25.). Ez a kéziratomhoz fűzött megjegyzése Majorosnak, nagyon érdekes és elgondolkodtató, amit ezúton is köszönök. A saját felméréseim, tapasztalataim alapján a Szekszárdi-dombságban pár hektáron, az itt tárgyalt Geresdi-dombságban a tarvágással veszélyeztetett területtel együtt 15 hektáron és a Keleti-Mecsekben 1600 hektárt is eléri az elterjedési területe, nagyon változatos erdőtársulások és klimatikus helyeken és 160–450 méteres tengerszint feletti magasság-határok között. Jelenlétének eredetét a fajnak érdemes volna, egy genetikai kutatással tisztázni, hogy az itt élő populációk, mikor váltak le a Balkánon élőktől, vagyis utóbbi pár évszázadban, behurcolással, antropogén hatással kerültek ide vagy korábbi korban már jelen volt hazánkban (Fehér et al. 2009).

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszönöm Majoros Gábornak a cikkemhez írt hasznos tanácsait, észrevételeit és kiegészítéseit.

Irodalom

- FEHÉR, Z., SZABÓ, K., BOZSÓ, M. & PÉNZES, Zs. (2009): Recent range expansion of *Pomatias rivulare* (Eichwald, 1829) (Mollusca: Pomatiidae) in Central-Eastern Europe. — *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 55: 67–75.
- MAJOROSG. (1987): Malakofaunisztikai érdekességek. — *Malakológiai Tájékoztató*, 7: 19–22.
- UHERKOVICH, Á. (2009): A *Pomatias elegans* (O. F. Müller, 1774) és a *Pomatias rivularis* (Eichwald, 1829) (Gastropoda, Pomatiasidae) együttes előfordulása a Mecsekben. — *Malakológiai Tájékoztató*, 27: 47–49.
- UHERKOVICH, Á., PURGER, D. & CSIKY, J. (2008): First find of *Pomatias rivularis* (Eichwald, 1829) (Mollusca: Pomatiasidae) in Croatia. — *Natura Croatica*, 17: 183–192.